

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده معماری و شهرسازی
گروه بازسازی پس از سانحه

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته بازسازی پس از سانحه

بررسی روش های کاهش آسیب پذیری بافت بازار قزوین در برابر زلزله

استاد راهنمای اول:

دکتر فرهاد تهرانی

استاد راهنمای دوم:

دکتر شریف مطوف

دانشجو:

هاله سادات نبوی رضوی

۱۳۸۸/۲/۲۲

گروه معماری و شهرسازی
شهرستان قزوین

بهمن ۱۳۸۸

۱۴۲۴۲۹

تقدیر و تشکر :

از زحمات جناب آقایان دکتر فرهاد تهرانی و دکتر شریف مطوف اساتید محترم راهنما که با ارشاد و راهنمایی های دایمانه و آگاهانه آن بزرگواران که منبعث از تجارب ارزنده در طی سالیان متمادی تدریس در مراکز علمی و دانشگاهی بوده و مرا در تهیه این رساله وامدار و مرهون مرحام و الطاف خود قرار داده اند ، کمال تشکر و سپاسگزاری را می نماید. همچنین از شخصیت وارسته علمی و آکادمیک جناب آقای دکتر علیرضا فلاحی مدیریت محترم گروه پژوهشی بازسازی نهایت امتنان و قدردانی را دارد.

تقدیم به :

تقدیم به پدر و مادر عزیزم که همواره مشوق من در تحصیل علم و دانش بوده و از هر گونه اهتمام و کوششی در این خصوص دریغ نداشته و همچنین همسر گرانقدرم که در تهیه این مجموعه مساعدت و همکاری زاید الوصف لحاظ داشتند.

چکیده :

در کالبد شکافی بستر تاریخی شهرها و یافت های تاریخی، بازار همواره از پایه های اصلی کالبدی و قضایی آنها به شمار می آید. بازارهای یافت های تاریخی در فرایند زمانی طولانی تکوین یافته و امروزه در محاصره تکنولوژیکی عصر حاضر گرفتار گردیده اند. اگرچه بازار در گذشته به مقتضای زمان دارای عملکردهای منطقی و سلسله مراتبی بوده ولی امروزه از لحاظ ساختاری و عملکردی دچار کمبودهایی می باشد و آن گونه که می بایست جوابگوی نیاز ساکنین خود، خصوصا در زمان بحران زلزله، نمی باشد. این فضای شهری که کانون ثروت و قدرت اقتصادی، سیاسی، مذهبی و فرهنگی قلمداد می شود نیازمند بررسی جدی و همه جانبه در جهت کاهش آسیب پذیری در هنگام وقوع سوانحی مانند زلزله و آتش سوزی است.

استان قزوین از جمله مناطقی است که زلزله های بزرگی را در طول تاریخ گذشته خویش تجربه کرده است. لذا لزوم آمادگی در برابر این پدیده طبیعی به شدت احساس می گردد. بازار این شهر که یکی از قطبهای اصلی اقتصادی منطقه می باشد، نیز از گزند حوادث غیر مترقبه در کنار سایر موارد تحمیل شده بر کنار نبوده و عواملی مانند عدم هماهنگی کالبد با ورود وسائل نقلیه، استفاده از برخی فضاها به عنوان انبار، الحاق تابلو، کولر و غیره در راسته های اصلی و فرعی، فقدان سیم کشی و کف سازی مناسب و موارد زیادی که شرح کامل آن در متن رساله موجود می باشد و در زمان زلزله بر افزایش آسیب پذیری یافت بازار قزوین می افزاید.

در تحقیق حاضر از روشهای توصیفی- تحلیلی استفاده شده است. به این منظور ابتدا به تحقیقات میدانی و مشاهدات دقیق در فضای بازار قزوین و برداشت از این فضا پرداخته شده و پس از پر نمودن پرسشنامه با مصاحبه عمیق با کلیه گروههای ذی نفع، شاخص هایی برای کاهش آسیب پذیری یافت بازار قزوین در برابر زلزله تبیین شده است.

ایجاد یک سامانه مدیریت بحران که با همکاری شهرداری، میراث فرهنگی، استانداری و بازاریان با برگزاری جلسات و کارگاه های آموزشی، مانور به منظور بالا بردن آگاهی و افزایش کارائی و عملکرد بازاریان در برابر زلزله نتیجه رساله حاضر است. در کنار این موارد تخلیه برف انداز و تملک کامل این فضاها توسط میراث فرهنگی و باز نمودن مسیرهایی برای ایجاد فضای تخلیه امن برای بازاریان و مشتریان موجود در بازار در زمان سانحه یکی از اقداماتی است که باید توسط سازمان میراث فرهنگی پی گیری گردد. در برخی راسته ها مشکل عدم دسترسی خودروهای آتش نشانی در زمان سانحه (آتش سوزی به عنوان سانحه ثانویه منتج از زلزله) وجود دارد که لازم است برخی مغازه ها خریداری شده و به عنوان یک پایگاه که کپسولهای آتش نشانی و سایر تجهیزات مورد نیاز در سوانح دیگر در آن انبار گردد.

فهرست مطالب:

فصل اول - کلیات تحقیق	۱
۱- مقدمه	۱
۱-۱- گذری بر بافتهای قدیم شهری ، بازار و مخاطرات در فضاهای شهری	۱
۱-۱۲- بیان مسأله	۷
۱-۳- فرضیه ها	۷
۱-۴- هدفها	۷
۱-۵- چارچوب اجرائی تحقیق	۸
۱-۶- محدوده مطالعاتی و موقعیت آن در شهر	۹
۱-۷- سابقه تحقیق	۱۰
۱-۸- کاربردها	۱۰
۱-۹- استفاده کنندگان از نتیجه تحقیق	۱۰
۱-۱۰- روش تحقیق	۱۰
۱-۱۱- شرحی بر داده های آماری	۱۱
۱-۱۲- روش گردآوری اطلاعات	۱۱
۱-۱۳- جنبه جدید بودن و نوآوری در طرح چیست	۱۱
۱-۱۵- واژه شناسی	۱۱
۱-۱۴- نتیجه گیری	۱۳
فصل دوم: بررسی متون تخصصی و تجربه های ایران و جهان	۱۴
۲- مقدمه	۱۴
۲-۱- شناخت بافتهای تاریخی شهری	۱۴
+ ارزشهای نهفته در بافتهای تاریخی	۱۴
۲-۱-۱- ویژگی بافتهای ارزشمند تاریخی و مشکلات آنها	۱۵
۲-۱-۲- نقش سوانح طبیعی و مصنوع در تخریب بافتهای تاریخی	۱۶
+ عوامل محیط طبیعی	۱۷
+ عوامل انسانی	۱۷
+ زلزله و آثار آن بر بافتهای تاریخی	۱۸
۲-۱-۳- بافتهای تاریخی در معرض خطر و ابعاد آن	۱۹
+ ضرورت ایمن سازی بافتهای تاریخی در برابر خطرات زلزله	۲۰
۲-۱-۴- ارزیابی راه کارهای مداخله در بافتهای تاریخی جهان(موسسه ایکوموس و مرکز تحقیقات زلزله الینویز، بانک جهانی و برنامه سال ۲۰۰۶ سازمان یونسکو)	۲۱
+ دیدگاه صاحب نظران در مورد نحوه برخورد با مشکلات بافتهای تاریخی	۲۱
۱. موسسه ایکوموس	۲۳
۲. بانک جهانی	۲۵
۳. طرح تغییر جهانی محققین مرکز تحقیقات الینویز آمریکا در حمایت از میراث فرهنگی	۲۶
۴. برنامه یونسکو در سال ۲۰۰۶	۲۹
۲-۲- جایگاه بازار در بافت تاریخی	۳۱
۲-۲-۱- تعاریف و مفاهیم	۳۱
۲-۲-۲- پیشینه تاریخی بازار و نقش بازار در شهرها	۳۱
+ بازار و نقش آن در شهر	۳۱
+ برخی از ویژگی های کارکردی و کالبدی بازار	۳۴
۲-۲-۳- نحوه اداره بازار	۳۵
۲-۲-۴- قوانین و مقررات بازار	۳۵

۳۶	۲-۲-۵-الگوها و عناصر و فضاهای بازار.....
۴۰	۲-۲-تجربه های ایران و جهان در اداره بازار در شرایط بحرانی.....
۴۰	۲-۳-۱-گراندد بازار ترکیه.....
۴۶	۲-۳-۲-بازار جیجورکاسترادر آلبانی.....
۴۸	۲-۳-۳-بازار شانکهارى در بتگلادش.....
۴۹	۲-۳-۴-بازار مروى.....
۵۲	۲-۳-۵-بازار تهران.....
۵۸	۲-۳-۶-بازار تبریز.....
۶۷	۲-۴-جمع بندی و نتیجه گیری.....
۶۷	۲-۴-۱-مهمترین یافته ها.....
۷۱	۲-۴-۲-جدول مهم ترین نکات تحلیل بازار های مختلف نقاط ضعف و قوت تهدیدها و فرصتها.....
۷۲	۲-۴-۳-جدول جمع بندی تحلیل بازار های مختلف طرحهای انجام پذیرفته نهادهای وضع و اعمال قانون ، تامین بودجه و
۷۳	فصل سوم: پایه های نظری و روش تحقیق.....
۷۳	۳-مقدمه.....
۷۳	۳-۱-موضوعات اصلی مورد مطالعه.....
۷۳	۳-۱-۱-بافتهای تاریخی.....
۷۳	➤ ضرورت توجه به بافتهای تاریخی.....
۷۳	➤ ارزشهای نهفته در بافتهای تاریخی.....
۷۵	➤ ویژگی بافت های ارزشمند تاریخی.....
۷۵	۳-۱-۲-بازار و نقش آن در شهر.....
۷۷	۳-۱-۳-حوادث و بلایا.....
۷۷	➤ ویژگی عمومی فاجعه ها.....
۷۷	➤ مراحل فاجعه.....
۷۸	➤ انواع سوانح.....
۷۸	▪ تعریف سوانح و بلاهای طبیعی (Natural).....
۷۸	▪ تعریف سوانح و بلایای انسان ساز(Manmade).....
۷۸	➤ مقایسه و بررسی بلایای طبیعی و فاجعه های انسان ساخته(غیر طبیعی).....
۷۹	➤ آسیب پذیری(Vulnerability).....
۸۰	▪ آسیب.....
۸۰	▪ هدف تعیین انواع آسیب پذیری.....
۸۱	۳-۲-پایه های نظری.....
۸۱	۳-۲-۱-بررسی تعاریف و مفاهیم انواع آسیب پذیری از داخل متون بررسی شده.....
۸۱	▪ انواع بافت.....
۸۱	۱. انواع بافت های فرسوده.....
۸۲	۲- بافت فرسوده شهری و ویژگی های عمومی آن.....
۸۲	۳- بافت قدیم و کهن شهری.....
۸۴	۴-انواع آسیب پذیری در مورد بافتهای تاریخی.....
۸۴	➤ فرسودگی(Erosion, Deterioration).....
۸۴	۵-دیدگاههای نظری حفاظت از آثار تاریخی و بازارها.....
۸۴	➤ مرمت شهری (restoration).....
۸۴	۵-۱-انواع مداخله در حفاظت از آثار تاریخی در برابر حوادث.....
۸۶	۶-پایه های نظری مبنای مطالعات در این تحقیق.....
۸۶	۳-۳-روش شناسی و روش تحقیق.....
۸۶	۳-۳-۱-پایه های نظری تحقیق در مطالعات مشابه.....
۸۷	۳-۳-۲-روشهای تحقیق در مطالعات مشابه.....

۳-۳-۳-روش شناسی تحقیق در این مطالعات.....	۸۸
۳-۳-۴-روشهای تحقیق در این مطالعات.....	۸۸
۳-۴-روش انجام مطالعات در این تحقیق.....	۸۸
۳-۴-۱-مطالعات میدانی و مشاهدات انجام شده.....	۸۸
+ انواع روش تحقیق مورد استفاده و شرحی بر آن.....	۸۸
+ روشهای به کار گرفته شده در مرحله تحلیل.....	۹۰
۳-۴-۲-انواع مصاحبه.....	۹۲
۳-۴-۳-روش تنظیم انواع پرسشنامه ها.....	۹۲
+ بررسی وضع بازار قزوین.....	۹۲
+ شاخص ها و سنجه های بدست آمده به منظور کاهش آسیب پذیری بافت بازار قزوین در مقابل زلزله و آتش سوزی.....	۹۲
+ طراحی سوالات پرسشنامه.....	۹۲
▪ پرسشنامه مشتریان بازار.....	۹۲
▪ پرسشنامه بازاریان و کسبه محترم بازار قزوین.....	۹۳
▪ پرسشنامه عمیق بازاریان ، مشتریان و متخصصین امر میراث فرهنگی.....	۹۳
۳-۵-نتیجه گیری.....	۹۳
فصل چهارم - معرفی منطقه مورد مطالعه.....	
۴-مقدمه.....	۹۴
+ سیر تحول شهر ایرانی.....	۹۴
۴-۱-شناخت تاریخچه، علل پیدایش، چگونگی توسعه شهر و روند رشد آن در ادوار گذشته.....	۹۴
۴-۱-۱-تاریخچه و علل پیدایش.....	۹۴
۴-۱-۲-پیشینه تاریخی شهر قزوین.....	۹۵
۴-۱-۳-توسعه تاریخی کالبد شهر.....	۹۷
۴-۱-۳-۱-خاستگاه اولیه ی شهر.....	۹۷
۴-۱-۳-۲-توسعه ی شهر بعد از اسلام.....	۹۷
۴-۱-۳-۳-محدوده ی شهر قبل از صفویه.....	۹۸
۴-۱-۳-۴-محدوده ی شهر در زمان صفویه.....	۹۹
۴-۱-۳-۵-محدوده ی شهر در زمان قاجاریه.....	۱۰۱
۴-۱-۳-۶-شهر قزوین پس از اولین اصلاحات شهرسازی.....	۱۰۲
۴-۱-۳-۷-شهر قزوین پس از تهیه ی اولین طرح جامع سال ۱۳۴۵.....	۱۰۳
۴-۱-۳-۸-شهر قزوین پس از تهیه طرح جامع ۱۳۵۶.....	۱۰۴
۴-۱-۴-روند توسعه شهر کالبدی شهر (جمع بندی).....	۱۰۵
۴-۲-نگاهی گذرا به سفرنامه ها.....	۱۰۵
۴-۳-خطر زلزله در ایران.....	۱۰۶
۴-۴-قلمروی مطالعه (معرفی منطقه از منظر خطرات طبیعی و مصنوع و آسیب پذیری).....	۱۰۷
۴-۴-۱-موقعیت جغرافیایی و مساحت استان.....	۱۰۷
۴-۴-۲-آسیب پذیری منطقه قزوین.....	۱۰۷
۴-۵-توصیف خطر مورد مطالعه (معرف سابقه و دامنه سانه در استان).....	۱۰۸
۴-۵-۱-بررسی وضعیت لرزه خیزی استان قزوین.....	۱۰۹
۴-۵-۲-خطر نسبی زلزله به تفکیک شهرستانهای استان قزوین به همراه راهنمای کد شهرستانها بر اساس نقشه پهنه بندی خطر زلزله (از (۱) خطر نسبی پایین تا (۵) بالاترین خطر نسبی).....	۱۰۹
۴-۶-ارزیابی خطر (علل وقوع، شرایط طبیعی و مصنوع وقوع، شدت و دامنه وقوع، تحلیل احتمالات و پیامدها).....	۱۱۰
۴-۶-۱-زلزله و پیامدهای آن.....	۱۱۰
۴-۶-۲-ویژگی های ریخت شناسی گستره قزوین.....	۱۱۰
۴-۶-۳-لرزه زمینساخت گستره قزوین.....	۱۱۱
۴-۶-۴-ارزیابی خطر منطقه.....	۱۱۲

- ۴-۷-۱- ارزیابی آسیب پذیری (فضاهای آسیب پذیر، عوامل مؤثر در آسیب پذیری، برآورد انواع آسیبها)..... ۱۱۲
- ۴-۷-۱- هدف تعیین انواع آسیب پذیری..... ۱۱۲
- ۴-۷-۲- برآورد خسارت..... ۱۱۳
- ۴-۷-۳- وضع موجود و آسیب پذیری..... ۱۱۴
- ۴-۷-۴- واقعیتهای آسیب پذیری مستحقات کشور در برابر زلزله..... ۱۱۴
- ۴-۷-۵- آسیب پذیری و تلفات انسانی..... ۱۱۶
- ۴-۸- مجموعه بازار قزوین..... ۱۱۷
- ۴-۸-۱- بازارها و تیمچهها..... ۱۱۷
- ۴-۸-۳- بازارچه های قزوین..... ۱۱۸
- ۴-۸-۴- تیمچه های قزوین..... ۱۱۹
- ۴-۸-۵- سراها و کاروانسراها یا خانههای قزوین..... ۱۲۱
- ➔ فهرست سراها و کاروانسراها یا خانههای قزوین خارج از محدوده بازار قزوین..... ۱۲۱
- ➔ فهرست سراها و کاروانسراها یا خانههای قزوین داخل محدوده بازار قزوین..... ۱۲۶
- ۴-۸-۶- مساجد موجود در بافت بازار..... ۱۳۴
- ۴-۸-۷- سایر ابنیه و فضاهای موجود در بازار قزوین..... ۱۳۶
- ۴-۹- بررسی روند شکل گیری شهر قزوین، بازار قزوین، سوانح رخ داده در شهر قزوین و تاریخی مرمتهای بازار قزوین ۱۳۹
- ۴-۹-۱- خاستگاه اولیه شهر..... ۱۳۹
- ۴-۹-۲- شکل گیری بازار قزوین..... ۱۴۰
- ۴-۹-۳- بررسی ساخت بازار قزوین..... ۱۴۱
- ۴-۹-۴- بررسی دوره های مرمت بازار قزوین: (گزارش تعمیراتی بناهای تاریخی قزوین و زنجان سال ۱۳۵۹-۱۳۷۵)..... ۱۴۲
- ➔ مسجد النبی..... ۱۴۲
- ➔ بازار قزوین و مجموعه سعدالسلطنه..... ۱۴۴
- ۴-۹-۵- بررسی رونق بازار قزوین..... ۱۴۶
- ۴-۹-۶- بررسی سوانح رخ داده در منطقه قزوین و اثرات آن..... ۱۴۷
- ➔ بررسی زمین لرزه های قزوین..... ۱۴۷
- ➔ بررسی دیگر سوانح رخ داده در قزوین..... ۱۴۸
- ۴-۹-۷- شکل بررسی دوران انطباق وقایع در بازار قزوین..... ۱۴۹
- ۴-۱۰- نتیجه گیری:..... ۱۴۹
- فصل پنجم: برداشت و تحلیل فضاهای بازار..... ۱۵۰
- ۵- مقدمه..... ۱۵۰
- ۵-۱- بازخوانی و معرفی خلاصه بازار قزوین..... ۱۵۰
- ۵-۲- نگاهی گذرا و تاریخی به محدوده بازار قزوین..... ۱۵۲
- ۵-۲-۱- برداشت وضع موجود به لحاظ حیات عملکردی و فعل و انفعالات در بازار..... ۱۵۳
- ۵-۲-۲- اشاراتی بر تشخیص محدوده های مختلف در بازار سنتی قزوین..... ۱۵۴
- ۵-۲-۳- مروری بر فعالیت های تولیدی مناطق ۱ و ۳..... ۱۵۶
- ۵-۳- عمده ترین مشکلات در سه محدوده از بازار قزوین..... ۱۶۳
- ➔ آلودگی های زیست محیطی..... ۱۶۴
- ۵-۴- نظام های مختلف موجود در محدوده بازار قزوین..... ۱۶۵
- ۵-۴-۱- نظام خدمات رسانی..... ۱۶۵
- ۵-۴-۲- نظام عبور و مرور در محدوده بازار قدیم قزوین..... ۱۶۷
- ۵-۴-۳- نظام قیمت گذاری در عرصه های بازار..... ۱۶۷
- ۵-۴-۴- نظام فرهنگی و اجتماعی موجود در بازار قزوین..... ۱۶۸
- ۵-۵- تحلیل مسائل مربوط به زلزله و مواردی که در کاهش آسیب پذیری بافت بازار موثرند..... ۱۶۹
- ۵-۶- بررسی وضع موجود در بازار قزوین..... ۱۶۹
- ۵-۶-۱- دسترسیهای سواره و پیاده..... ۱۶۹

- ۱۷۰-۵-۶-۲- عرض شبکه ارتباطی.....
- ۱۷۲-۵-۶-۳-تداخل حرکت وانت بار، چرخ های حمل بار با مسیر حرکت سواره و پیاده در بازار.....
- ۱۷۵-۵-۶-۴-کیفیت ابنیه موجود در بازار قزوین.....
- ۱۷۶-۵-۶-۵-پلان تراکم جمعیتی در بازار قزوین.....
- ۱۷۷-۵-۶-۶-پلان کاربرهای موجود در بازار.....
- ۱۷۸-۵-۶-۷-بررسی توده ساختمانی در بازار قزوین.....
- ۱۷۹-۵-۶-۸-بررسی راسته های سرپوشیده و نوع سقف آنها.....
- ۱۸۰-۵-۶-۹-پلان معابر با عرض کم و تراکم جمعیتی بالا.....
- ۱۸۱-۵-۶-۱۰-پلان مراکز درمانی و انتظامی در شهر قزوین.....
- ۱۸۳-۵-۶-۱۱-پلان شیر هیدرانت موجود در بازار قزوین و جاهایی که احتمال آتش سوزی در آن موجود است.....
- ۱۸۴-۵-۷-بررسی راسته بازار های مهم.....

۱. راسته علافها..... ۱۸۴
۲. راسته آهنگرها..... ۱۸۵
۳. راسته ریسمان سنج و روغنگیرها..... ۱۸۶
۴. بازار مسگرها و وسجدالنبی..... ۱۸۷
۵. قیصریه شیخ الاسلام..... ۱۸۸
۶. کاروانسرای حاج رضا، شترخان، تیمچه درویش مهدی و..... ۱۸۹
۷. سرای سعدالسلطنه..... ۱۹۰
۸. بازار بزازها، کفاشها، زرگرا، حلاجها، خراطها و حلبی سازها..... ۱۹۱

- ۵-۸- بررسی وضع موجود کلیه فضاهای بازار..... ۱۹۲
- ۵-۹-مشکلات عمومی موجود در کالبد بازار..... ۱۹۳
- ۵-۱۰-تحلیل Space Syntax بر اساس مدل آقای Bill Hillier در مورد راسته های بازار قزوین..... ۲۰۲
- ۵-۱۱-بررسی پرسشنامه ها..... ۲۰۳
- ۵-۱۱-۱-تحلیل پرسشنامه های عادی..... ۲۰۴
- ۵-۱۱-۲-تحلیل یافته های اطلاعات استخراج شده از پرسشنامه..... ۲۰۴
- الف) پرسشنامه بازاریان و کسبه محترم بازار قزوین..... ۲۰۴
- ب) پرسشنامه مشتریان و مصرف کنندگان کالا و خدمات بازار قزوین..... ۲۱۲
- ۵-۱۱-۳-تحلیل پرسشنامه عمیق..... ۲۱۶
- الف) پرسشنامه بازاریان و کسبه محترم بازار قزوین (عمیق)..... ۲۱۶
- ب) پرسشنامه مشتریان و مصرف کنندگان کالا و خدمات بازار قزوین(عمیق)..... ۲۱۹
- ج) پرسشنامه متخصصین میراث فرهنگی (عمیق)..... ۲۲۱
- ۵-۱۲-نتیجه گیری از تجزیه و تحلیل کالبدی و عملکردی فضاهای بازار قزوین به منظور کاهش آسیب پذیری بافت بازار قزوین در برابر زلزله و آتش سوزی(نقاط قوت، ضعف، تهدیدها و فرصتها)..... ۲۲۵

- فصل ششم:جمع بندی و نتیجه گیری و ارائه راهکارها و پیشنهادات..... ۲۲۶
- ۶-مقدمه..... ۲۲۶
- ۶-۱-سولات تحقیق و فرضیه ها..... ۲۲۶

۱. آیا ساختار کالبدی بازار در حال حاضر منطبق بر شرایط و اصول مدیریت بحران است؟..... ۲۲۶
۲. آیا می توان از ساختار فعلی بازار برای طراحی سیستم مدیریت بحران استفاده کرد؟..... ۲۲۶

- ۶-۲-نقش برنامه ریزی در کاهش آسیب پذیری شهرها در برابر خطرات زلزله..... ۲۲۷
- ۶-۴-پیشنهادهای اصول و تدابیری به منظور کاهش آسیب پذیری در بافت بازار قزوین..... ۲۲۸
- ۴-۱-طراحی و بهینه سازی شبکه ارتباطی در فضاهای شهری مانند بازارها..... ۲۲۸

- ۲۲۸.....۶-۴-۲-نقشهای مختلف شبکه معابر شهری
- ۲۲۸.....۶-۵-عوامل موثر در ارتباط با آسیب رسانی و آسیب پذیری
- ۲۲۹.....۶-۶-فضاهای امدادی قابل بهره برداری هنگام زلزله
- ۲۳۰.....۶-۶-۱-فضای باز
- ۲۳۱.....۶-۶-۲-ویژگیهای شبکه اضطراری امدادسانی
- ۲۳۳.....۶-۶-۳-مشخصات معابر سریع مورد نیاز در شهرهای زلزله خیز (بر اساس تقسیمات کالبدی یک شهر نمونه)
- ۲۳۴.....۶-۶-۴-دسترسی برای پیاده
- ۲۳۴.....۶-۶-۵-انواع دسترسی سواره موجود و مورد نیاز در فضاهای شهری مانند بازار
- ۲۳۸.....۶-۷-برنامه ریزی مدیریت بحران در مواقع رخداد زلزله در قزوین به طور کلان
- ۲۳۹.....۶-۷-۱-بحرانی بودن وضعیت قزوین در مقابل زمین لرزه و ضرورت کاربرد مدیریت بحران
- ۲۴۰.....۶-۷-۲-سیاست های ایمن سازی شهر
- ۲۴۰.....۶-۷-۳-آماده سازی مدیران شهری قزوین برای مقابله با وضعیت های اضطراری
- ۲۴۰.....۶-۷-۴-آماده سازی شهروندان و بازاریان قزوین برای مقابله با بلایای طبیعی
- ۲۴۱.....۶-۷-۵-آماتور؛ شبیه سازی شرایط بحرانی
- ۲۴۲.....۶-۸-برنامه مقابله با بحران به وجود آمده بر اثر زلزله در مقاطع زمان قبل، حین و بعد از سانحه
- ۲۴۳.....۶-۸-۱-نجات جان و مال شهروندان (طرح پیشگیری و کاهش اثرات بحران)
- ۲۴۵.....۶-۸-۲-نجات جان شهروندان پس از وقوع بحران (طرح واکنش اضطراری)
- ۲۵۱.....۶-۸-۳-نجات جان شهروندان پس از وقوع بحران (طرح واکنش اضطراری)
- ۲۵۲.....۶-۸-۴-خلاصه ای از اهداف طرح به صورت جامع به طور کلی
- ۲۵۴.....۶-۹-نتیجه گیری و پیشنهادهای کلی
- ۲۵۵.....۶-۱۰-ضوابط و قوانین وضع شده به منظور حفظ بافت تاریخی
- ۲۵۵.....۶-۱۰-۱-ضوابط راسته ها
- ۲۵۶.....۶-۱۰-۲-ضوابط حاکم بر بافت تاریخی بازار قزوین
- ۲۵۶.....۶-۱۰-۳-ضوابط سرا و تیمچه های داخل بازار
- ۲۵۶.....۶-۱۰-۴-ضوابط حریم بازار
- ۲۵۷.....۶-۱۱-برخی مجازات های تعیین شده به جهت عدم رعایت قوانین تصویب شده
- ۲۵۹.....۱۱-۱-نمونه های از فرمانهای تهیه شده برای بازار تبریز به منظور درخواست پروانه تعمیراتی
- ۲۶۰.....۱۱-۲-فرم تهیه شده به منظور پروانه تعمیرات در بازار تبریز
- ۲۶۳.....۶-۱۲-نقشه اولویت در ساماندهی فضاهای باز بازار قزوین
- ۲۶۴.....۶-۱۳-نقشه ورودی فضاهای امن جهت تخلیه در هنگام سانحه در بازار قزوین
- ۲۶۵.....پیوست
- ۲۷۱.....فهرست منابع و مآخذ
- ۲۷۴.....چکیده انگلیسی

فهرست جداول

فصل دوم:

- جدول ۲-ش: ۱- نحوه استقرار فعالیتها، اداره بازار، برخی خصوصیات شهری، گونه شناسی والگوها و عناصر و فضای بازار
- جدول ۲-ش: ۲- بررسی بازار مروی در جدول سوات
- جدول ۲-ش: ۳- بررسی مسائل و مشکلات و راه کارهای رفع مشکلات در بازار مروی
- جدول ۲-ش: ۴- تحلیل بازار های مختلف در سطح ایران و جهان و بیان نقاط ضعف و قوت تهدیدها و فرصتها:
- جدول ۲-ش: ۵- مهم ترین نکات تحلیل بازار های مختلف نقاط ضعف و قوت تهدیدها و فرصتها:
- جدول ۲-ش: ۶- تحلیل بازار های مختلف طرحهای انجام پذیرفته نهادهای وضع و اعمال قانون ، تامین بودجه و ...:

فصل سوم:

- جدول ۳-ش: ۱- نقشها و کارکردهای بازار در شهر
- جدول ۳-ش: ۲- تعداد تلفات، میزان درگیری افراد در سیستم اجتماعی و میزان آشفستگی ایجاد شده در سیستم اجتماعی بر اساس شدت سانحه و بحران ایجاد شده
- جدول ۳-ش: ۳- مراحل فاجعه
- نمودار ۳-ش: ۱- بیان روش تحقیق :
- جدول ۳-ش: ۵- نتیجه گیری طرحهای اجرا شده در بازار های ذکر شده در فصل دوم
- جدول ۳-ش: ۶- پایه های نظری در طرحهای انجام شده در بازار مشابه در ایران و جهان
- جدول ۳-ش: ۷- روش تحقیق در طرحهای انجام شده در بازار مشابه در ایران و جهان

فصل چهارم:

- جدول ۴-ش: ۱- بررسی وضعیت لرزه خیزی استان قزوین
- جدول ۴-ش: ۲- خطر نسبی زلزله شهر قزوین
- جدول ۴-ش: ۳- تعدادی از گسله های اصلی و لرزه ای موجود گستره قزوین ، زهرائی ، سید مهدی ۱۳۸۳ ، بررسی آسیب لرزه ای ساختمانهای شهر قزوین
- جدول ۴-ش: ۴- گسله های میانه در گستره شهر قزوین، بریریان ، مانوئل ۱۳۷۱ پژوهش و بررسی نوزمینساخت ، لرزه زمین ساخت و خطر زمینلرزه-گسلش در گستره قزوین بزرگ و پیرامون
- جدول ۴-ش: ۵- بررسی نتیجه خسارات ناشی از سانحه.ماخذ: آيسان یاسمین ، دیویس یان ، معماری و برنامه ریزی بازسازی ، ترجمه: علیرضا فلاحي ، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، تهران ، سال ۱۳۸۲
- جدول ۴-ش: ۶- بخشهای آسیب پذیر در سوانح مختلف
- جدول ۴-ش: ۷- انواع آسیب پذیری و عوامل آسیب پذیر
- جدول ۴-ش: ۸- بازارهای قزوین
- جدول ۴-ش: ۹- بازارچه های قزوین
- جدول ۴-ش: ۱۰- بررسی زمان ساخت شهر قزوین و برای معرفی این ایتم از حروف اختصاری COQ استفاده شده است :
- جدول ۴-ش: ۱۱- بررسی زمان های ساخت فضاهای بازار قزوین، COB: نام اختصاری انتخاب شده برای ساخت بازار قزوین
- جدول ۴-ش: ۱۲- مرمت های صورت گرفته در مسجدالنبی
- جدول ۴-ش: ۱۳- مرمت های صورت گرفته در مجموعه بازار قزوین و سعدالسلطنه
- جدول ۴-ش: ۱۴- بررسی زمین لرزه های استان قزوین
- جدول ۴-ش: ۱۵- سایر سوانح رخ داده در استان قزوین

فصل پنجم:

- جدول ۵-ش: ۱- مقایسه فعالیت های عمده فروشی (شهرنشین و روستانشین) در زیر مجموعه های مورد بررسی
- جدول ۵-ش: ۲- نوع کاربریها شامل خرده، عمده و غیره در محدوده های بازار قزوین
- جدول ۵-ش: ۳- مراجعه مشتریان به محدوده های مختلف از بازار قزوین
- جدول ۵-ش: ۴- نوع فعالیت های مورد مطالعه در محورهای مورد نظر

جدول ۵-۵:ش:۵-مقایسه فعالیت های تولیدی به تفکیک (روستائین و شهرنشین) در زیر مجموعه های مورد بررسی
جدول ۵-۶:ش:۶-مقایسه محل تهیه کالاها موجود در بازار
جدول ۵-۷:ش:۷-مقایسه کیفیت آتیه موجود در بازار
جدول ۵-۸:ش:۸-مقایسه نوع مالکیت ها موجود در بازار
جدول ۵-۹:ش:۹-مشکلات عمده در سه محدوده بازار
جدول ۵-۱۰:ش:۱۰-نوع شریانهای سرویس دهنده به بازار قزوین
جدول ۵-۱۱:ش:۱۱-بررسی راسته ها ، کاروانسراها و ... بر اساس شاخص های ایمنی و مسائل کالبدی، عملکردی، تاسیسات و تجهیزات حفاظتی و الحاقات نما

جدول ۵-۱۲:ش:۱۲-تحلیل پلان بازار قزوین بر اساس مدل Space Syntax

جدول ۵-۱۳:ش:۱۳-راسته های بازار قزوین به ترتیب اهمیت و نیاز به ساماندهی بر اساس مدل Space Syntax

جدول ۵-۱۴:ش:۱۴-گروههای پرسش شونده و تعداد آنها

جدول ۵-۱۵:ش:۱۵-نزدیکترین فضای امن با توجه به موقعیت پرسش شونده

جدول ۵-۱۶:ش:۱۶-تعداد دفعات مراجعه مشتریان پرسش شده به بازار

جدول ۵-۱۷:ش:۱۷-دلایل انتخاب بازار برای تامین نیازها

جدول ۵-۱۸:ش:۱۸-استنتاج نظریات بازاریان قدیمی بازار قزوین

جدول ۵-۱۹:ش:۱۹-استنتاج نظریات مشتریان قدیمی بازار قزوین

جدول ۵-۲۰:ش:۲۰-استنتاج نظریات متخصصین امور میراث فرهنگی در مورد بازار قزوین

جدول ۵-۲۱:ش:۲۱-بررسی بافت تاریخی بازار در جدول سوات

فصل ششم:

جدول ۶-۱:ش:۱-مشخصات معابر سریع مورد نیاز در شهرهای زلزله خیز (بر اساس تقسیمات کالبدی یک شهر نمونه)

جدول ۶-۲:ش:۲-اتحادیه های وجود در بازار قزوین که می توان از وجود آنها در طرح مدیریت بحران استفاده نمود:

جدول ۶-۳:ش:۳-گروه های محلی سازماندهی شده

جدول ۶-۴:ش:۴-اهداف بازسازی

جدول ۶-۵:ش:۵-اولویت بندی پروژه ها

جدول ۶-۶:ش:۶-ضوابط مربوط به کاربری تجاری ایمن در برابر زلزله

فهرست نمودارها و تصویرها

فصل اول:

نمودار ۱-ش: ۱- چارچوب اجرایی تحقیق
تصویر ۱-ش: ۱- موقعیت بازار قزوین در شهر

فصل دوم:

تصویر ۲-ش: ۱- پلان کاپالی چارشی و نحوه گسترش آن
تصویر ۲-ش: ۲- راسته بازار کاپالی چارشی:
تصویر ۲-ش: ۳- سردر ورودی به بازار کاپالی چارشی:
تصویر ۲-ش: ۴- بازار قبل از اقدامات مرمتی و ساماندهی:
تصویر ۲-ش: ۵- نمای تخریب شده بازار که نشان می دهد فرسودگی بنا از اختصاص هر گونه کاربری جلوگیری می کند
تصویر ۲-ش: ۶- نمای بازسازی شده بازار
تصویر ۲-ش: ۷- عکس هوایی از منطق بازار شانکهاری در بنگلادش
تصویر ۲-ش: ۸- پلان بازار مروی
تصویر ۲-ش: ۹- عکس هوایی از محدوده بازار تهران

فصل چهارم:

تصویر ۴-ش: ۱- موقعیت و خواستگاه اولیه شهر و بازار قزوین
تصویر ۴-ش: ۲- دیوار هارونی و محدوده فرضی دو شهرک که مدینه ی موسی و مبارکه و همچنین هسته ی اصلی شهر قزوین را در این دوره نشان داده شده است .
تصویر ۴-ش: ۳- موقعیت شهر در دوران قبل از صفویه
تصویر ۴-ش: ۴- موقعیت شهر قزوین را در دوره صفویه نشان می دهد.
تصویر ۴-ش: ۵- موقعیت شهر قزوین را در دوره قاجاریه
تصویر ۴-ش: ۶- موقعیت شهر قزوین را پس از اولین اصلاحات شهرسازی نشان می دهد.
تصویر ۴-ش: ۷- عکس هوایی شهر قزوین را در سال ۱۳۴۸
تصویر ۴-ش: ۸- طرح جامع قزوین را نشان می دهد.
تصویر ۴-ش: ۹- روند توسعه کالبدی شهر را نشان می دهد.
تصویر ۴-ش: ۱۰- موقعیت قرار گیری استان قزوین در کشور
تصویر ۴-ش: ۱۱- گسلهای گستره قزوین ، پژوهشگاه بین المللی زلزله شناسی و مهندسی زلزله
تصویر ۴-ش: ۱۲- نقشه زمین شناسی منطقه مورد نظر، مأخذ: سازمان زمین شناسی کشور
تصویر ۴-ش: ۱۸- پهنه بندی خطر نسبی زلزله در ایران مأخذ -پژوهشگاه بین المللی زلزله شناسی و مهندسی زلزله
تصویر ۴-ش: ۱۹- بررسی دوران انطباق وقایع در بازار قزوین

فصل پنجم:

تصویر ۵-ش: ۱- راه های ارتباطی لز قزوین به سایر شهرها و انواع آن
تصویر ۵-ش: ۲- معرفی وضع موجود بازار قزوین
تصویر ۵-ش: ۳- محدوده بازار تاریخی در شهر قزوین
تصویر ۵-ش: ۴- موقعیت بازار قزوین نسبت به بافت مجاور خود
تصویر ۵-ش: ۵- ارزش گذاری ابنیه، عناصر موجود و محدوده های درجه بندی شده در بازار سنتی قزوین
تصویر ۵-ش: ۶- شریانهای خدمات رسان به بازار و راسته های اصلی و فرعی
تصویر ۵-ش: ۷- عرض شبکه ارتباطی :
تصویر ۵-ش: ۸- بررسی مسیر تردد و حمل و نقل کالا توسط چرخ دستی در بازار
تصویر ۵-ش: ۹- بررسی مسیر تردد و حمل و نقل کالا توسط وانت بار در بازار
تصویر ۵-ش: ۱۰- نقشه آمد و شدهای سواره و پیاده در بازار

تصویر ۵-ش: ۱۱-تداخل حرکتی عابرین و وانت بار در بازار
تصویر ۵-ش: ۱۲-تداخل حرکتی عابرین و چرخ دستی در بازار
تصویر ۵-ش: ۱۳-کیفیت اینیه موجود در بازار قزوین
تصویر ۵-ش: ۱۴-تراکم جمعیتی درراسته ها و کاروانسراهای بازار قزوین
تصویر ۵-ش: ۱۵-پلان کاربری های موجود در بازار قزوین
تصویر ۵-ش: ۱۶- فضاهای سر پوشده در بازار قزوین،
تصویر ۵-ش: ۱۷- بررسی انواع فضاهای باز موجود در بازار قزوین
تصویر ۵-ش: ۱۸-تصویر ۵-ش: ۱۸- پوشش بام گذر ها
تصویر ۵-ش: ۱۹- مثالی از پوشش بام گذر ها
تصویر ۵-ش: ۲۰- معایر یا خطر بالا در زمان سانحه
تصویر ۵-ش: ۲۱- مراکز درمانی و انتظامی در شهر و بازار قزوین
تصویر ۵-ش: ۲۲- شیر هیدرانت موجود در بازار ، ماخذ سازمان آتش نشانی
تصویر ۵-ش: ۲۳- مسیریایی که احتمال آتش سوزی در آنها زیاد می باشد و فاقد شیر هیدرانت می باشند:
تصویر ۵-ش: ۲۴- موقعیت پرسش شونده ها ، کسبه و بازاریان
تصویر ۵-ش: ۲۵- راسته های با اهمیت از نظر مشتریان مورد پرسش واقع شده
تصویر ۵-ش: ۲۶- پلان موقعیت پرسش شونده ها از میان بازاریان جهت مصاحبه عمیق:
تصویر ۵-ش: ۲۷- کلاف کشی ورودی مسجد النبی سال ۱۳۶۹
نمودار ۵-ش: ۱- مقایسه مبدا مراجعه مشتریان به بازار ، همان ماخذ
نمودار ۵-ش: ۲- مقایسه نوع فعالیتها ، همان ماخذ
نمودار ۵-ش: ۳- مقایسه محل تهیه کالاهای موجود در بازار ،
نمودار ۵-ش: ۴- مقایسه کیفیت اینیه
نمودار ۵-ش: ۵- مقایسه نوع مالکیت ها ماخذ: پرسشنامه های گروه مطالعات و مؤلف در طرح بهسازی و مرمت بازار قزوین
۱۳۷۹ هـ ش

نمودار ۵-ش: ۶- مشکلات موجود در سه محدوده از بازار سنتی قزوین

فصل ششم :

تصویر ۶-ش: ۱ - مشخص کردن کاربری های با اهمیت ویژه در بازار و راه های فرار محدوده آن و کاهش آسیب پذیری :
تصویر ۶-ش: ۲ - مراکز درمانی پیشتهادی در بافت بازار
تصویر ۶-ش: ۳ - فضاهای باز موجود در بازار که در زمان سانحه می تواند مفید باشد.
تصویر ۶-ش: ۴- شبکه اضطراری امدادسانی که در بازار باید همواره در شرایط بحرانی سالم بماند.
تصویر ۶-ش: ۵- حجره هایی که باید تبدیل به ایستگاه های مدیریت بحران می شوند.
تصویر ۶-ش: ۶ - مسیر پیشتهادی برای وسایل نقلیه حمل کالا
تصویر ۶-ش: ۷- پارکینگهای پیشتهادی
نمودار ۶-ش: ۱- ساختار یک مدیریتی سیستم برای عملکرد موفق در هنگام سانحه
نمودار ۶-ش: ۲- ساختار فرماندهی مدیریت بحران در بازار قزوین
تصویر ۶-ش: ۸- نمونه فرم درخواست پروانه تعمیراتی
تصویر ۶-ش: ۹- نمونه فرم پروانه تعمیرات در بازار قدیمی قزوین
تصویر ۶-ش: ۱۰- نمونه فرم مشخص کننده محل و وضعیت موجود مغازه
تصویر ۶-ش: ۱۱- معایر با خطر بالای تلفات و مجروحین
تصویر ۶-ش: ۱۲- اولویت در ساماندهی فضاهای باز بازار قزوین
تصویر ۶-ش: ۱۳- ورودی فضاهای امن جهت تخلیه در هنگام سانحه در بازار قزوین

فصل اول - کلیات تحقیق**۱- مقدمه:****۱-۱- گذری بر بافتهای قدیم شهری، بازار و مخاطرات در فضاهای شهری**

اصولا بافت قدیمی و فرسوده بافتی است که در فرایند زمانی طولانی شکل گرفته و تکوین یافته و امروزه در محاصره تکنولوژیکی عصر حاضر گرفتار گردیده است. اگرچه این بافت در گذشته به مقتضای زمان دارای عملکردهای منطقی و سلسله مراتبی بوده ولی از لحاظ ساختاری و عملکردی دچار کمبودهایی می باشد و آن گونه که می بایست جوابگوی نیاز ساکنین خود نمی باشد. هر چند موقعیت خاص این منطقه در گذشته، اعتقادات و باورها و سنتها و مسائل مربوط به دفاع و امنیت و خصوصا شیوه زیست و معیشت باعث شکل گیری چنین بافتهایی در شهرها گردیده است ولی امروزه با تغییر کارکردها و نگرش ها لزوم رسیدگی به این بافتها و ساماندهی آنها احساس می گردد. اعتقاد بر این است که شهرهای امروزی بدون وجود بافتهای کهن بی هویتند و اگر بخش مرکزی با بافتهای کهن آن چون محله ها، گذرها، بازارها و سایر فضاهای با ارزش گذشته بازنشاسی و احیا نشوند و زندگی در آن جریان نیابد، شاهد مرگ تنها شاهدان تاریخ مدنیت این کشور خواهیم بود. هر چند بافتهای تاریخی لزوما بافت فرسوده محسوب نمی گردند مگر اینکه واجد شرایط ذیل باشند.

الف) آشفتنگی و ناکارآمدی شبکه ارتباطی:

این گونه بافتها بدون طرح و نقشه قبلی شکل گرفته و تغییر و تحول یافته و توان جوابگویی به نیازهای زندگی امروزی را ندارد. معابر این گونه بافتها با توجه به مقیاس انسان (و احيانا چهارپایان برای حمل بار) شکل گرفته اند و تحمیل شدن ماشین، که جزء لاینفک زندگی امروزی می باشد، سبب شکل گیری تعارض های گذشته اساسی گشته است. علاوه بر مشکل عدم دسترسی مناسب ساکنین به محل سکونت خود، شبکه معابر این بافتها امکان دسترسی خدمات شهری نظیر جمع آوری بهداشتی زباله، آتش نشانی، اورژانس و ... را بسیار سخت می سازد.

ب) بی هویتی بافتهای فرسوده:

بافتهای قدیمی شهرها بنا به دلایل اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی شکل گرفته و به دلیل آمیختگی نادرست با فرهنگ و زندگی جدید هویت خود را از دست می دهند. از مسائل عمده ای که در بی هویتی بافتهای فرسوده موثر است می توان به عدم وجود نظمی ساختاری که دست ساکنین را در سیمای محل سکونت خود باز می گذارد، اشاره نمود. این امر چهره ای بی هویت به بافت بخشیده است. لازمه نظم ساختاری و کالبدی هر منطقه ای، هویت تاریخی آن است که آنرا از گزند آسیب ها دور نگه داشته و باعث زنده ماندن و پویایی چنین بافتهایی می گردد. ولی عمدتا به خاطر برخی مشکلات و رویکردها، این مناطق با خلاء هویتی و معنایی روبرو گردیده اند که از جمله می توان به عدم تمایل مردم به زندگی در این بافتها و گرانی زمین در چنین مناطقی و ... اشاره نمود که برای هویت بخشی دوباره به این مناطق، بازسازی و ساماندهی بافت فرسوده از شرایط لازم و ضروری آن می باشد.

ج) کیفیت نامناسب بناها در این بافت:

بناهای درون این بافتها به علت مشکلات ساختاری از حداقل کیفیت برای بهره برداری را برخوردارند و به دلیل مشکلات و مسائل کالبدی و دسترسی به راحتی نیز امکان اصلاح و نوسازی به شکل موردی و به تنهایی را ندارند (نقشیداد، ۱۳۸۳، ص ۲-۳). امروزه مفهوم بهسازی در برنامه ریزی و طراحی شهری با اقدامات و پیش بینی برای بهتر کردن کیفیت محیط کالبدی و فضایی توأم است به گونه ای که با ایجاد امکانات نو، بهتر ساختن محیط فضایی میسر شود. ساماندهی و بهسازی وضعیت موجود بافتهای فرسوده می تواند با اصلاح فضایی منطقه از طریق اصلاح شبکه دسترسی، اصلاح کاربری های ناسازگار و حذف کاربری های مزاحم و یا تغییر کاربری ها و تخصیص کاربری های خدمات شهری مطابق معیارها و استانداردها و رعایت و اجرای اصول و ضوابط افزایش تراکم (بلند مرتبه سازی) صورت گیرد. این امر وابسته به شناسایی پتانسیل ها و محدودیتها و تعیین استراتژی مطلوب توسعه راهبردی - ساختاری در راستای شاخص متنوع کالبدی، اجتماعی، اقتصادی می باشد.

مشکلات و محدودیت های کلانی چون گسترش بی رویه محدوده قانونی شهر ناشی از طرح جامع ملاک عمل کمبود در برخی سرانه های کاربری خدماتی شهری متناسب با نیازهای جدید شهری همچون پارکینگ علی رغم استفاده شدید از فضاهای شهری، فقدان سلسله مراتب مناسب در شبکه ارتباطی و عدم امکان نفوذپذیری به داخل بافت ارگانیک، وجود کاربریهای ناسازگار، فقدان فضای سبز کافی و ناکارآمدی طرح های تیپ جامع و تفصیلی توسعه شهری بدنه های فرسوده و کیفیت ضعیف ابنیه به جهت قدمت بنا و استفاده از مصالح نامناسب، نظام تفکیک مبنی بر قطعات کوچک، عدم وجود تاسیسات و تجهیزات شهری مناسب، قرار گیری بسیاری از بافتهای شهری در حریم آثار تاریخی و ضوابط نارسای ساخت و ساز در آن، بورس بازی شدید زمین با کاربری های مختلف در محدوده و یا حاشیه شهری و افزایش کاذب و شدید قیمت مسکن، کم رنگ شدن و از دست دادن نقش و عملکرد بازار قدیم شهری در مقابل توسعه حاشیه خیابان های اصلی و غیره باعث گردیده این بافتهای قدیمی و با ارزش جمعیت خود را به نفع مناطق حاشیه ای و شهرک های در حال آماده سازی از دست بدهند. نتیجه این امر بی رونقی و متروک شدن بخش مرکزی و بافت قدیمی شهر و سیر نزولی آن می باشد. حال آنکه مراکز شهرها بنا به دلایلی نظیر مرکزیت جغرافیایی و ارائه خدمات بهتر، استقرار بازار و فعالیت های تجاری و هویت تاریخی و فرهنگی، جاذبه های توریستی و پیشه وری از توان بالقوه نسبتا بالایی برای تولید در آمد برخوردار اند.

1-1- گذری بر ضرورت احیای بازارهای سنتی و باز زنده سازی معماری بازارهای ایران¹

در کالبد شکافی بستر تاریخی شهرها و مجتمع های مسکونی، بازار همواره از پایه های اصلی کالبدی و فضایی شهرها به شمار می آید.

در گذشته بازار علاوه بر این که محل داد و ستد در شهر بوده، مکان تعاملات اجتماعی، یادگیری فرهنگی، محل تجمع گروه ها و قشرهای گوناگون مردم نیز بوده است.

در مورد فضای بازار و چگونگی خصوصیات کالبدی و کارکردی آن در تاریخ کهن شهرهای ایران اطلاعات گوناگونی در دست است اما آن چه که می تواند پایه ای برای تحلیلی علمی خصوصیات بازار در شهر باشد، نقش تجاری شهر و تبلور آن در بازار است.

در شهر ایرانی بازار، ارگ و مسجد جامع سه عنصر در کالبد شهر هستند که مدام در تعالی چند سویه همدیگر را تقویت و حمایت می کنند.

بازار عنصری شهری با مکانی ثابت بوده که قرن ها در محل استقرار خود پا بر جا مانده است به نحوی که حیات شهر و بازار به هم گره خورده اند و در بسیاری از موارد شهر ها با بازارها معنی و مفهوم پیدا می کنند. ممکن است بازار به نحوی خود جوش و بنا به موقعیت مکانی شهر و همچنین ضرورت و نیاز جامعه شهری و روستایی شکل گرفته باشد، یا این که به دلایلی، دستگاه حاکمه آن را ایجاد کرده و خود اداره آن را در دست داشته اند.

به هر صورت بازار تنها عملکرد اقتصادی نداشته بلکه به موازات نقش اقتصادی اش کارکردهای فرهنگی، مذهبی، سیاسی و اجتماعی در سازمان فضایی شهر داشته است.

این فضای شهری که کانون ثروت و قدرت اقتصادی، سیاسی، مذهبی و فرهنگی بوده بعد از انقلاب صنعتی به دلایل گوناگون با تحولات بنیادی مواجه شده است به خصوص آن که با ورود اتومبیل به زندگی اجتماعی نقش بازارهای سر پوشیده در ناحیه قدیم شهر به لحاظ اقتصادی و اجتماعی کمرنگ تر شده و از نظر کارکردی نابسامان گشته است پس احیای بازار به مفهوم باز گرداندن زندگی و تحول اقتصادی و فرهنگی در این فضاها ضروری است. بازار را عناصر مهمی نظیر مراکز مذهبی، مدرسه ها و بخش های تجاری همانند حجره ها، دکان ها، انبار کالاها و

¹ سمیه ورزنده/ دانشجوی دوره دکترای علوم ارتباطات اجتماعی؛ www.sharebehesht.ir

خبرگزاری موج- www.mojmnews.com

کاروانسراها و همچنین پل- بازارهای شکل می دهند اما متأسفانه بیشتر این عناصر به دلیل ویرانی های ناشی از عوامل طبیعی و انسانی بازسازی های چندین باره را از سر گذرانده اند.

این در حالی است که در اوایل دهه ۴۰ این بازارهای سنتی ایران به عنوان یکی از ابنیه های ملی بی اعتبار به اهمیت و مقام تاریخی مجموعه، بخشی از آنها تخریب شده و به این ترتیب انسجام فضایی و هویت شهری و شهر نشینی ناآگاهانه از هم پاشیده شده است.

تحولات نابخردانه جدایی گزینی فضایی- اجتماعی در محله های شهری گشت، به طوری که مجموعه بازار را که زمانی قدرت اقتصادی - اجتماعی شهرها بود، امروز به فضایی برای زندگی مهاجران روستایی و اقشار با درآمد پایین جامعه بدل شده است.

در این میان اهدافی چون بازنده سازی بافت تاریخی، احیای زندگی اجتماعی و اقتصادی، ساماندهی فضایی- کالبدی، حفظ بناهای با ارزش کهن و شکل گیری سازمان فضایی ارگانیک پاسخگو به زندگی امروز باید در راس احیای بازارهای تاریخی چون تهران، تبریز، شیراز، اصفهان، یزد، اراک، قزوین و غیره قرار گیرد. از سوی دیگر تحقق این اهداف نیازمند برنامه ریزی و مدیریت بیشتر و روان سازی حرکت ترافیک در محدوده بازارها است.

بر اساس مطالب فوق، فقدان پارکینگ و توقفگاهها در بافت تاریخی بازار مشکلات دسترسی به آنها در شهرها تشدید کرده است.

در این راستا برای کاهش معضل ترافیک و افزایش ارزش فضای تاریخی بازار اصلاح هندسی خیابانها، احداث زیر گذرها و پارکینگ های مورد نیاز در زمین های خالی ضروری است. تغییر کاربری ها از مسکونی به تجاری سبب کاهش جمعیت در این فضای تاریخی شده است.

علاوه بر این به دلیل کاهش سطح اقتصادی، فرسودگی فضای کالبدی و تغییر فضای اجتماعی ناحیه بازار جا به جایی جمعیت صورت گرفته است.

آن چه در این آرایش فضایی جدید مهم به نظر می رسد هماهنگی در آرایه نوع کالاهایی است که با ناحیه تاریخی سنخیت داشته باشند.

بنابراین در بهسازی فضای بازار توجه کرد که بناهای جدید در تعارض با بافت تاریخی قرار نگیرد این بدان معناست که در بافت فرسوده نباید هیچ وجه دخالت کرد بلکه هدف انتخاب و توزیع فعالیت هایی در این فضای جدید است که به نیازهای شهر و منطقه تاریخی پاسخ دهد و از حیث کالبدی به صورت منزوی از بقیه فضاهای تاریخی و کالبدی کهن شهر قرار نگیرد.

همچنین باید معماری آن زنده کننده خاطره ها و الزامات محیط شهری و تاریخ کهن آن باشد. در این راستا زوائد و ساخت و سازهای نامتناسب با ارزش های تاریخی و محیطی مانند احداث پاساژهای چند منطقه زوده شده و در طرح مسیر تاریخی باروی قدیم حفظ شود.

نوسازی و بهسازی محدوده بازار و پیرامون آن به دلیل ترکیب فعالیت ها و کاربری ها، الگوهای اجتماعی و کالبدی دوره های مختلف تاریخی و فرسایش بافت اطراف کاری دشوار و پیچیده است اما ارزش مکانی و تاریخی محدوده، اتخاذ تدابیر و طرح های اجرایی فوری را در آن از سوی سازمانهایی چون میراث فرهنگی و شهرداری ها ضروری ساخته است.

در این میان آگاهی از گرایش های عمومی شهروندان نسبت به طرح، جلب مشارکت سرمایه گذاران عمومی و خصوصی، تدبیر کردن راه حل هایی برای تسهیل و تسریع در اجراء تعیین برنامه های مالی و زمانی معین و اجرای سریع و به موقع ساختمان ها به منظور اعتماد سازی به سرمایه گذاری از وظایف مهم مدیریت پروژه برای تحقق پذیری اهداف طرح بازنده سازی بافت قدیمی بازار در مناطق مختلف است.

برای حفظ نقش و منزلت مراکز ارزشمند تاریخی شهرها توجه به سه مفهوم احیای بناهای یادمانی و تاریخی، نوسازی بخش هایی از بافت مرکزی و بازنده سازی و روان بخشی محیط شهری الزامی است.

با وجود آن که طی نیم قرن اخیر این مفاهیم در مراکز تاریخی بسیاری از شهرهای جهان به طرحهای شهری وسیع و موثر تبدیل شده و این بافت ها را از حالت فرسوده و متروک به صورت زنده ترین یا هویت ترین بخشهای شهر درآورده است اما طرح های بهسازی مراکز تاریخی، آن هم در مقیاس محدود در ایران بیش از یک دهه پیشینه ندارد و هنوز مبانی نظری منسجمی برای نحوه مداخله تدوین نشده و پیچیدگی های حقوقی، مالی و اجرایی آن در راستای تحقق پذیری طرح حل و فصل نشده است.

ساختار غالب شهرهای ایران ترکیبی از بافت قدیم و جدید می باشد، بافت قدیم که در گذشته، زندگی سنتی مردم در آن جاری بود با ورود مظاهر مدرن دچار دگرگونی شده، از آنجا که بافت قدیم به یکباره مجبور به پذیرش عناصر و عملکردهای پیش بینی نشده از قبیل حمل و نقل موتوری، ساختمانهای مدرن اداری، تجاری، آموزشی و بوده است، شتابزدگی ناشی از آن نوعی ناهمخوانی بین بافت موجود و ساخت و سازهای جدید را بوجود آورده که این روند حتی بر خلاف ایجاد سازمانها و ارگانها و در پی آن ضوابط، آئین نامه ها و دستورالعملهای مربوط به حفظ و نگهداری بافت تاریخی و طرحهای توسعه شهری، همچنان ادامه دارد و باعث فرسودگی ناخواسته و روزافزون بافتهای بارز قدیمی می شود. این بافتهای در اغلب شهرها در قلب شهر قرار گرفته و سطح قابل توجهی را هم به خود اختصاص داده است با این وجود غالباً از سرزندگی و پویایی لازم در شان یک فضای غنی شهری باشد برخوردار نیست. اقدامات موجود در رابطه با بافتهای قدیمی اگر هم توانسته باشد از فرسودگی آنها جلوگیری کند، آنها را منجمد کرده و از رشد بازداشته و در نهایت به حالت موزه ای در آورده است. در واقع رشد شهرهای مانده از درون بلکه در پیرامون آنها شکل می گیرد، این در حالی است که در داخل شهرها سرمایه های کالبدی، فرهنگی، تاریخی و فراوانی نهفته است. بنابراین ضرورت معاصر سازی بافت تاریخی به شدت احساس می شود، بدین منظور باید در رگهای جسم قدیم شهر، زندگی جدیدی جریان یابد و این مستلزم تغییر است تغییری که بی آنکه به ماهیت شهر لطمه زند، کالبد آن را برای زندگی جدید مهیا سازد. چرا که تغییر ذات هستی است.^۱

از طرفی کاربری های موجود در بازار با فضایی که از آن بهره برداری می شود، سنخیتی ندارد. به روز کردن بازار با توجه به نیازهایی که در حال حاضر وجود دارد به صورت شتابزده و بدون تفکر عمیق صورت پذیرفته است. ایجاد تاسیسات و تجهیزات شهری متناسب با زندگی امروز مثل لوله کشی گاز، برق کشی و ... بر آسیب پذیری کالبد بازار می افزاید. فضای مورد استفاده از بازار برای حجم خاصی از کالا و جمعیت طراحی شده که در حال حاضر بیش از توان آن استفاده می شود.^۲

از طرفی زمینلرزه یکی از فرایندهای طبیعی کره زمین است که می تواند ساختار اقتصادی - سیاسی - فرهنگی - اجتماعی جامعه ای را بگسلد. آمار های موجود نشانگر این حقیقت است که اثرهای زینبار و ویرانگر این پدیده در کشورهای پیشرفته بسیار کمتر از کشورهای در حال توسعه می باشد و در کشور های در حال توسعه و توسعه نیافته بسیار گسترده و فاجعه بار است. تجربه نشان می دهد که رویداد هر زمینلرزه در ایران زمین سبب تلف شدن انسانهای زیادی همراه با ویرانی هزاران سازه و سرمایه های اقتصادی سیاسی و ... می گردد. با توجه به این موضوع که ایران یکی از کشورهای نادری است که با توجه به زمین لرزه های بسیار و از میان رفتن سرمایه های انسانی و ملی در هر زمین لرزه هنوز برنامه جامعی جهت کاهش آسیب پذیری ناشی از زلزله و اقدامات مناسب در قبل، حین و بعد از این سانحه ندارد، تدوین برنامه های مناسب با توجه به شرایط خاص منطقه ای و در نظر گرفتن محدودیت ها، ضعف ها، نقاط ضعف و قوت لازم می باشد.

استان قزوین از جمله مناطقی است که زلزله های بزرگی را در طول تاریخ گذشته خویش تجربه کرده است. لذا لزوم مقابله با این پدیده طبیعی به شدت احساس می گردد.

۱ نویسنده گان: CIVILIKA؛ فرشته پاشایی کمالی ۱ - کارشناس ارشد معماری، عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد مراغه | ناهید

کهنمویی ۱ - کارشناس ارشد معماری

۲ همان ماخذ

۲-۱-۱- اهمیت و ضرورت توجه به بافتهای کهن شهری:

توسعه فیزیکی و رشد جمعیت شهری ایران تا چند دهه قبل دارای افزایش متعادل بوده و با بروز تحولات جدید، شهرها به ویژه شهرهای بزرگ تغییرات و دگرگونی هایی را پذیرفتند. این دگرگونی ها به شکل افزایش سریع جمعیت و گسترش فیزیکی شهرها و به صورت نامتعادل بوده است، سطح زیرساختهای شهری بیشتر تسلط ساختمانهای مسکونی بوده و در حقیقت بین کاربریهای شهری و اختصاص زمین و سرانه های شهری تناسب معقولی برقرار بوده است (دهاقانی ۱۳۷۳، ۴۱۹).

چنین حالتی را می توان در اکثر حوزه های شهری کشور صادق دانست. با این وجود تنها گسترش محدوده قانونی شهری و امکان ساخت و ساز در نواحی پیرامون شهری همراه با جایگزین شدن اقشار مرفه باعث فرسودگی و تخلیه جمعیتی بافت های قدیمی شهری نمی گردد و عواملی چون مدیریت ضعیف شهری و فقر داده های آماری و اطلاعاتی، طرح های تپ شهرسازی و غالباً با دید معماری، عدم در نظر گرفتن شاخص های اجتماعی - اقتصادی و فرهنگی به موازات شاخص های کالبدی، ضعف امکانات مالی جهت اجرای طرح ها همراه با ناتوانی آنان در نوسازی بافتهای مساله دار شهری نقش اساسی تری را در این زمینه ایفا می نمایند. با قبول چنین واقعیت هایی هنوز بافت های قدیمی و فرسوده دارای اهمیت و ارزش می باشند. چرا که بافت های تاریخی به دلایل متعددی در شهرسازی اهمیت دارند. یکی از این علل وجود مرکزیت همیشگی برای وحدت بخشی به پیکره شهر است. این امر زندگی سالم و روان را در یک شهر تضمین می کند. از سوی دیگر بافت قدیم با ارزش های کالبدی، تاریخی و فرهنگی نهفته در خود بهترین نشانه هویت شهری بوده است و در عین حال حیات و رشد این بافت، مانع از فرسودگی شهر از درون شده و توسعه بی رویه آنرا محدود می کند. بررسی های کارشناسی نشان می دهد بافتهای قدیمی به دلیل جایگاه خود در مرکزیت شهر، از بهترین محدوده ها برای تمرکز خدمات تجاری، اداری، سیاسی و اقتصادی به شمار می روند. در یک جمع بندی نهایی می توان بافتهای کهن را به شرح زیر ارائه کرد:

۱. بعد نظری تجزیه و تحلیل نظریه های توسعه کالبدی در بافت قدیم شهر:

بسیاری از نظریات و تئوری های توسعه شهری با محوریت بافت های کهن شهری و هسته های اولیه پیدایش این شهرها در ارتباط است.

۲. تجزیه و تحلیل الگوهای فعلی ملاک عمل سازمان های اجرایی همراه با نقد و ارزیابی آن جهت ارتقاء مبانی نظری و الگوهای اجرایی توسعه در بافت های کالبدی شهری

۳. اهمیت به این بافتها در کالبد شهر ها به عنوان قلب تپنده اقتصادی:

اکثر بافتهای قدیمی کشور در اطراف محورهای ساختاری و اصلی شهر و نیز بازار های سنتی و راسته های تجاری قرار گرفته و فرسودگی کالبدی و عملکردی آن دیر یا زود به این مراکز تسری می یابد.

۴. پاسخگویی به نیازهای جمعیت رو به تزاید:

جلوگیری از توسعه بی رویه افقی شهری و جلوگیری از توسعه منفصل شهری (تهی از درون و رشد در برون) و استفاده معقول از زمین و فضا.

۵. اهمیت و بار فرهنگی:

ناشی از وجود عناصر با ارزش فرهنگی و یادمانی همچون مراکز آموزشی قدیمی، الگوهای رفتار سنتی و تقویت رفتارهای مشارکتی مردمی در فضاهایی چون سبزه میدان ها و غیره چرا که میراث فرهنگی شامل آثار باقی مانده از گذشتگان است که نشانگر حرکت انسان در طول تاریخ می باشد و با شناسایی آنها زمینه شناخت هویت و خط حرکت فرهنگی جوامع میسر می گردد و از این طریق زمینه های عبرت برای انسان فراهم می آید (میراث فرهنگی، ۱۳۷۲، ص ۱).

^۱ حبیبی، کیومرث، احمد پورا احمد، و ابوالفضل مشکینی،؛ بهسازی و نوسازی بافت های کهن شهری، انتشارات دانشگاه کردستان، ۱۳۸۶